

Usporedba zakonika i statuta kvarnerskog kraja od kraja XIII. do početka XV. stoljeća

Krpan, Domagoj

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:718766>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

**USPOREDBA ZAKONIKA I STATUTA KVARNERSKOG KRAJA OD KRAJA XIII.
DO POČETKA XV. STOLJEĆA**

Domagoj Krpan

Rijeka, 11.09.2015.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci

ZAVRŠNI RAD

**USPOREDBA ZAKONIKA I STATUTA KVARNERSKOG KRAJA OD KRAJA XIII.
DO POČETKA XV. STOLJEĆA**

Mentor: dr. sc. Ozren Kosanović

Student: Domagoj Krpan

Studij: Dvopredmetni preddiplomski studij povijesti i filozofije

Rijeka,

11.09.2015.

SADRŽAJ:

Sadržaj	0
Uvod	1
I. Vinodolski zakon	2
1.1. Kaznene odredbe Vinodolskog zakona	2
1.2. Položaj žena prema Vinodolskom zakonu	5
II. Krčki (Vrbanski) statut	7
2.1. Kaznene odredbe prema Krčkom statutu	7
2.2. Položaj žena prema Krčkom statutu	8
III. Senjski statut	10
3.1. Kaznene odredbe prema Senjskom statutu	10
IV. Kastavski statut	12
4.1. Kaznene odredbe Kastavskog statuta	12
V. Društvena struktura stanovništva	15
VI. Usporedba kaznenih odredbi	20
Zaključak	22
Literatura	23

Uvod

Tema ovoga rada je usporedba četiri pravna akta kvarnerskog kraja koji su nastali između 1288. i 1400. godine. U radu će biti obrađeni Vinodolski zakonik, Krčki (Vrbanski) statut, Senjski statut i Kastavski statut. Ova četiri dokumenta će se koristiti za analizu društvene strukture, kaznenih djela i položaja žena. Sam rad će biti strukturiran tako da će se najprije iznijeti prostorno-vremenski podaci nastanka svakog od zakonika, a potom će se prikazati kazne za počinjene prekršaje te položaj žena unutar onih zakonika koji ih spominju. Nakon toga će se analizirati društvena struktura stanovništva te će se usporediti kaznene odredbe.

Literatura za pisanje ovog rada je bila dostupna pošto su se analizom ovih zakonika bavili brojni povjesničari srednjovjekovlja u Hrvatskoj. Za svaki od zakonika postoji prijevod na suvremeni jezik uz brojne napomene oko pojedinih riječi koje bi mogle zbunjivati čitatelja.

Korišteni su radovi Luje Margetića kao što su *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru* gdje se obrađuje Vinodolski zakonik, *Krčki (vrbanski) statut* te *Senjski statut iz 1388.* U navedenim radovima L. Margetić je donio prijevod teksta samih zakona, kritičku analizu njihovih odredbi te povijesne analize.

I. Vinodolski zakon

Vinodolski zakon je donesen 6. siječnja 1288. godine u Novom (današnjem N. Vinodolskom), te su prilikom njegovog donošenja bili prisutni predstavnici općina Vinodolskog kneštva: Ledenica, Novog, Bribira, Grižana, Drivenika, Hreljina, Bakra, Trsata i Grobnika.¹ Vinodolski zakon je zbirka propisa sastavljena nalogom knezova Krčkih i uz suglašavanje predstavnika vinodolskih općina oko pravnih običaja područja od starine. Cilj zakona je bio urediti odnos između ovih dviju strana u vrijeme jačanja velikaške obitelji knezova Krčkih nad novostečenim posjedom. Naime, u vrijeme donošenja zakona otok Krk se nalazio pod mletačkom vlašću, a Vinodol je bio u sklopu kraljevstva Hrvatske kojim vlada ugarsko-hrvatski kralj.² Originalni tekst zakona nije sačuvan, već samo prijepis kojeg povjesničari smještaju između kraja XV. stoljeća i druge polovice XVI. stoljeća.³ Margetić smješta prijepis teksta u drugu polovicu XVI. stoljeća.⁴ Tekst je napisan glagoljicom, na hrvatskom jeziku, i prostire se na 28 stranica (14 listova), dok se sam zakon nalazi na 17 stranica. Postoje i određena razilaženja u tome koliko Zakonik zapravo ima članaka, ali pošto se u ovom radu analizira Margetićeva redakcija onda ću prihvatiti stajalište da ima 75 članaka.⁵

1.1. Kaznene odredbe Vinodolskog zakona

Vinodolski zakon sadrži ukupno pet vrsti kazne: osvetu, vražbu, smrtnu kaznu, novčanu kaznu, tjelesnu kaznu. Novčana kazna se protezala od plaćanja globe u novcu ili naturi, do zapljene cjelokupne imovine krivca. Vražba je jedan oblik krvne osvete, ali se umjesto pogubljenja krivca kažnjavalo tako što je bio dužan isplatiti neku vrstu obeštećenja bilo u naturi ili novcu, ili kombinirano. Kod određenog broja kazni nije propisan način kažnjavanja, već se to prepuštalo knezu da sam odredi ili je u slučaju odsustva kneza odluku donosila ovlaštena osoba. Osveta se u Vinodolskom zakoniku provodila u tri slučaja. U prvom slučaju (članak 29.) osveta se propisivala ako je ubijen netko iz knezova domaćinstva, perman ili potknežin, a tada je knez imao pravo sam odrediti način kažnjavanja krivca, dok se u njegovu obitelj nije diralo. No, u slučaju da krivac nije bio uhvaćen onda se pribjegavalo plaćanju vražbe u novcu i to tako da je polovica otpadala na krivca, a druga polovica na njegovu obitelj. Drugi slučaj osvete (članak 31.) se primjenjivao kada bi se dogodilo ubojstvo

¹ Margetić 2007, str. 266.

² Margetić 2008, str. 66.

³ Milović 2005, str. 2.

⁴ Margetić 2007, str. 270.

⁵ Bartulović 1997, str.34.

kmeta. Ovdje su zapravo postojale tri moguće kazne, ovisno o tome što se dogodilo s ubojicom nakon zločina. U slučaju da se ubojica uhvati, a nije plaćena vražba onda je rodbina ubijenog imala pravo da „budi od nega maščeni a nega bližki budite prosti“.⁶ U samom zakoniku se mašćenjem označavala odmazda, ali se ona primjenjivala samo na krivca dok se njegova obitelj nije kažnjavala. Ako se krivac uspio nagoditi da će platiti vražbu onda je bio dužan platiti općini iz kojeg je dolazio ubijeni 2 libre, a obitelji žrtve 100 libara. Treća mogućnost se odnosila na slučaj kada je ubojica pobjegao te se tada očekivalo da polovicu kazne plate njegovi nasljednici, a ostatak njegovi rođaci. Obitelj žrtve je dijelila 100 libara tako da je 50 libara pripadalo njegovoj djeci, ako ih je imao, dok je ostatak išao njegovoj rodbini. Treća mogućnost kažnjavanja krivca osvetom se primjenjivala u slučaju izdajstva kneza (članak 70.). U trećem slučaju se prepuštalo krivca na milost i nemilost knezu koji je uz odmazdu imao pravo izreći i još neku kaznu. Vinodolski zakon je propisivao tri slučaja vražbe. Prvi slučaj je propisan unutar ranije spomenutog 29. članka, ali je tekst na tom mjestu djelomično nedorečen. Naime, knezu je ostavljeno pravo da se za ubojstvo svojega sluge ili suradnika, u slučaju kada se ubojica ne može uhvatiti, namiri iz njegove imovine i imovine njegove rodbine, ali sama visina kazne nije propisana. Jedna mogućnost je da se visina vražbe ostavljala na volju kneza zato što je ubojstvo bilo počinjeno nad pripadnikom višeg staleža, koji je ujedno bio blizak sa knezom, pa je kazna morala biti puno veća nego kada je ubojstvo izvršeno nad kmetom. Druga mogućnost je da je knez imao pravo samo da odredi visinu zagovora pošto tekst kazuje „da knez vazme vražbu to e zagovor vrnezi kakov i kolik bude otil“⁷. Ako se prihvaća ova pretpostavka onda se to čini na temelju interpretacije riječi „to e“ koja bi se odnosila samo na zagovor, a ne i na vražbu. Nešto kasnije ću se baviti samom definicijom kmeta i njegovim stvarnim značenjem u Vinodolskom zakoniku. Drugi slučaj vražbe se spominje u 31. članku i to je propisana visina vražbe od 100 libara za obitelj i rodbinu žrtve koju je dužan platiti počinitelj, njegova obitelj ili rodbina dok je općini, iz kojeg potječe ubijeni, trebalo platiti 2 libre. Posljednji slučaj u kojemu se kažnjavalo vražbom je smrtni slučaj izazvan usred spaljivanja nečije nekretnine, bilo kuće, staje ili spremišta. Ovdje se vražba plaćala samo ako se krivac nije mogao uhvatiti, a njezina visina bila je jednaka onome kako je propisano u ranijim slučajevima (članak 29. i 31.) pomnožena brojem mrtvih. Ujedno je ovaj članak propisivao i jedini slučaj tjelesne kazne ako bi se krivac uhvatio. Prije toga je imao mogućnost platiti 100 libara kazne knezu i još podmiriti počinjenu štetu, a ako

⁶ Margetić 2008, str. 24.

⁷ Margetić 2008, str. 22.

nije imao otkuda platiti onda je bio tjelesno kažnjen. Sam način kažnjavanja nije precizno naznačen, ali je za pretpostaviti da se radilo o gubitku uda.

Smrtna kazna je bila propisana u dva slučaja. Ako zločinac ponovi palež nekretnine onda se kažnjava smrću. Sam postupak provedbe kazne nije opisan. Drugi slučaj je vraćanje (članak 59.). Osoba, bila muškarac ili žena, kojoj je dokazano vraćanje se osuđuje na novčanu kaznu od 100 libara koje je dužna platiti knezu ili na smrtnu kaznu ako nema novca. Smrtna kazna je u ovom slučaju podrazumijevala spaljivanje, a u istom članku se prepuštalo knezu na volju da kazni krivca ako ga se ponovno osudi za isti zločin.

Novčana kazna se propisivala za najveći broj krivičnih djela. U ovom odlomku će biti izložene novčane kazne u kojima se ne spominju izrijekom žene. Kazna od 50 libara knezu se plaćala u sljedećim slučajevima: ako bi došlo do razbojništva na putu ili negdje drugdje (članak 6.), ako je krađa izvršena noću i „ako bi gdo klicali pomagaite“⁸⁸ (članak 7.), ako bi došlo do noćne krađe u staji, na guvnu ili krađe ulišta te je isto netko vikao „pomagajte“ (članak 8.), ako bi došlo do nasilja u vinodolskoj luci (članak 11.), za napad na kneževe službenike i u slučaju povrede plaćalo se oštećenom dodatnih 25 libara (članak 30.). Kod nekih krađa (članak 7. i 8.) se lopova kažnjavalo s 40 soldina (2 libre) ako je zločin bio izveden po danu ili ako nitko nije vikao „pomagajte“. Nadalje, u 7. i 8. članku je osim plaćanja kazne bilo propisano i da se oštećenoj osobi mora vratiti dvostruko, bez obzira je li zločin počinjen po danu ili po noći. Ovaj način višestruke naknade štete se spominje u još nekim slučajevima. Tako se je, za krađu stvari koje bi trebale pripasti dvoru, plaćalo 40 soldina za svaku godinu otuđivanja i još sedmerostruku vrijednost ukradene robe (članak 33.). Ako se ukralo nešto što je bilo u vlasništvu kneza ili njegovih službenika plaćalo se 50 libara knezu i sedmerostruka vrijednost robe (članak 35.). Za krađu u luci je bila propisana kazna od 24 libre (članak 11.). Za uvredu se plaćalo 2 libre oštećenoj osobi i 2 libre dvoru (članak 29.). Za tučnjavu među kmetovima je bila propisana kazna od 40 soldina knezu i 2 brava te podmirenje troškova liječenja oštećenoj osobi (članak 25.). Kazna o 40 soldina se propisivala onda kada je svjedok na sudu svjedočio, a da nije ranije bio ispitan od strane postava (članak 19.), za sve druge krađe koje nisu ranije spomenute (članak 37.).

U mnogim člancima se propisivala kazna koja je uključivala kombinaciju kazne u naturi i/ili novčane kazne. Ako bi se pristavu podnijela lažna optužba onda se trebalo platiti 40 soldina knezu i nepravедno optuženoj osobi jednog vola ili 10 libara (članak 51.), dok se

⁸⁸ Margetić 2008, str. 16.

za lažno svjedočenje plaćalo jednog vola ili 8 libara knezu (članak 52.). Isto tako se za slučaj da se optuži svjedoka da laže, a to se ne može dokazati, plaćala globa od 2 libre knezu te jednog vola ili 8 libara svjedoku (članak 52.). U većim sporovima odvjetnik nije smio tražiti više od 10 soldina za svoj rad, dok je u manjim postupcima smio tražiti najviše 5 soldina (članak 54.) Ujedno nije kmet smio biti odvjetnik nekome iz povlaštenog staleža niti obrnuto, a da prije toga nije dobio dozvolu dvora. Ako bi se bilo koja od ovih odredbi prekršila onda se knezu moralo platiti jednog vola, a svome braniocu jednog vola ili 8 libara. Slična odredba se spominje u 48. članku gdje je kazna za pristava koji naplati veću pristojbu od propisane, više od 10 soldina za sporove iznad 40 soldina ili više od 5 soldina za sporove od 40 ili manje soldina, mora platiti jednog vola ili 8 libara globe. Globa se dijelila tako da je jedna polovica išla knezu, a druga dotičnoj općini gdje pristav djeluje. U slučaju da svećenik nije vršio svoju službu kako treba onda je bio dužan platiti jednog vola i to tako da je polovica pripadala općini gdje svećenik službuje, a druga polovica knezu (članak 58.).

Unutar Vinodolskog zakona su postojala dva članka koja su propisivala pljenidbu cijele imovine krivca. Prvi slučaj takve kazne se primjenjivao ako bi pristav zloupotrebljavao svoj položaj te mu se tada oduzimala sva, pokretna i nepokretna, imovina u korist kneza i gubio je položaj pristava (članak 51.). Drugi slučaj ovakve kazne se primjenjivao ako bi se održao bilo kakav sastanak ili bilo kakva skupština vezana uz poslove grada, a da na njoj nije bio prisutan knezov izaslanik (članak 57.). Moguće je da se ovakav način kažnjavanja primjenjivao i u onim slučajevima kada je knez imao pravo sam donesti odluku o kazni.

1.2. Položaj žena prema Vinodolskom zakonu

U 29. članku se opisuje sljedeći prekršaj: „Ošće ako bi muž ženi zvergal hoverlicu ili pokrivaču z glave va zli voli ter bi se moglo prikazati trimi dobrimi muži volia ženami...”⁹ Sam članak se bavi problemom zlonamjernog skidanja pokrivala s ženske glave te propisuje prilično visoku globu od 50 libara, 2 za kneza i 48 za oštećenu ženu, dok ako ovaj prekršaj napravi žena onda plaća 2 libra knezu i dvije ovce oštećenoj. Ako visinu globe usporedimo s drugim kaznama onda je jasno da se za tu količinu novca moglo kupiti šest volova (vol= 8 libara). Da bi se dokazao ovaj prekršaj bila su potrebna tri vjerodostojna svjedoka, bez obzira na spol. Pod pojmom vjerodostojnog se podrazumijevalo da su oni sami pošteni i čestiti ljudi te da su samim time spremni stati u obranu žene kojoj je čast bila ugrožena. Naime, skidanje pokrivala za glavu se smatralo izravnim napadanjem na čast i ugled žene te se zato propisivala

⁹ Margetić 2008, str. 20.

velika kazna. Drugi slučaj napada na ženu je slučaj silovanja (članak 56.). Kazna iznosi 50 libara knezu i 50 libara oštećenoj ženi ili neku drugu vrstu naknade ako su se nagodili.

II. Krčki (Vrbanski) statut

Vrbanski statut je sastavljen 15. lipnja 1388. godine,¹⁰ pred knezovima Krčkim i predstavnikom otočkih općina. Tijekom vremena je nadopunjavan, ali u ovom radu će se prikazati samo njegov najstariji dio. Knezovi Krčki su dobili, od Mletačke republike, upravljanje otokom još u 12. st.¹¹ U slijedećem razdoblju knezovi su postepeno jačali svoju moć te su se uspjeli proširiti i na susjedno kopno. Njihov odnos s Mletačkom republikom je bio turbulentan te je dolazilo i do sukoba u kojem su knezovi Krčki izgubili otok Krk u četrdesetim godinama 13. stoljeća, ali su ga 1260. godine uspjeli dobiti natrag. Konačni gubitak otoka se zbio 1480. godine.

2.1 Kaznene odredbe prema Krčkom statutu

Krčki statut iz 1388. poznaje tri vrste kazne: smrtnu kaznu, sramotnu kladu i novčanu kaznu. Za četiri zločina je bila predviđena smrtna kazna. Za jedan zločin se išlo u sramotnu kladu, dok se novčana kazna propisivala za više od dvadeset zločina.

Smrtna kazna se propisivala u slučaju da je došlo do trovanja, silovanja, krađe čija vrijednost prelazi 50 libara i ako je lopov počinio treću krađu. Vlasnik otuđenog predmeta je mogao s pet svjedoka, tri iz grada i dva izvan grada, dokazati da mu je lopov ukrao neku stvar, a ako bi lopov to poricao onda se lopova stavljalo na muke. U slučaju da ni na mukama ne bi priznao onda ga se oslobađalo. U slučaju da je lopov priznao krađu onda se određivala novčana kazna sukladno počinjenoj krađi. Nakon druge krađe isti lopov je morao platiti dvostruko, ali ako je počinio treću kaznu onda ga se vješalo i nikakav ga novac nije mogao spasiti. Ako za prvu i drugu kaznu lopov ne bi imao novca onda se kažnjavao odsijecanjem uda.¹² Kazna za krađu od 50 i više libara bila je smrt vješanjem. U slučaju silovanja žena je trebala prijaviti silovatelja sudu i imati tri vjerodostojna svjedoka. Ako nije mogla naći svjedoke onda je trebala „priseći „samodvanaest“, od kojih (porotnika) joj treba imenovati polovicu, a drugu polovicu treba sama naći.“¹³ U slučaju da nije imala muške svjedoke mogla je dobiti dozvolu od sudaca da pozove tri žene koje će je podržati. Svjedoci su morali živjeti u istom mjestu gdje se silovanje dogodilo, a tužba je morala biti podnijeta unutar tri dana od počinjenog zločina.¹⁴ Ako optuženik ne bi priznao onda se stavljao na muke i ako je tamo

¹⁰ Margetić 1988, str. 95.

¹¹ Margetić 1988, str. 13.

¹² Margetić 1988, str. 102-103.

¹³ Margetić 1988, str. 97.

¹⁴ Krpan i Škrabonja 2008, str.113

priznao onda mu se odrublivala glava. U slučaju da ni tamo nije priznao oslobađao se. No, bez obzira kakva bi presuda bila u optuženikovu imovinu se nije smjelo dirati.¹⁵ Četvrti slučaj smrtne kazne spaljivanjem se provodio, ako bi bilo dokazano da je neka žena otrovala drugu osobu, a u slučaju da je samo prijetila da će nekoga otrovati onda se bacala u klade.¹⁶

Novčane kazne su se propisivale za sljedeće prekršaje: za krađu peradi 27 soldina, krađa janjadi 36 soldina, krađa jednogodišnje ovce 47 soldina, krađa košnice 4.5 libre, krađa ovce 9 libara, krađa mladog magarca ili junice 13.5 libara, krađa magarca 27 libara, krađa ždrepcu, kobile i krave 36 libara, krađa vola ili konja 60 libara. Ako bi došlo do fizičkog napada na neku osobu onda su kazne bile sljedeće: zbacivanje klobuka 1 celez, udarac šakom 3 celeza, udarac batinom u ruci ili udarac šakom koji je prijavio prisežnik 6 celeza, ozljeda uzrokovana nožem ili kamenom 12 celeza, pljuska osobi koja nije vijećnik 25 libara dok je za pljusku osobi koja je vijećnik globa 50 libara što je istovjetno globi koja se propisivala za odsječni ud. Za krađe do 20 soldina globa je iznosila 3 celeza, za krađe do 5 libara kazna je bila 6 celeza, a za krađe od 25 do 50 libara kazna je iznosila 50 libara. 22 celeza se plaćalo ako je netko od otočana nedozvoljeno prevezio stranca s otoka, a 3 celeza ako je žena opsovala ženu.¹⁷ Margetić uočava da postoji određena nedosljednost u preračunavanju celeza u libre.¹⁸ Naime, 1 libra je vrijedila 20 solda, a 1 celez je vrijedio 45 solda te je sukladno tome 4.5 libre iznosilo 2 celeza. Sve kazne za krađu su izražene u celezima osim one od 50 libara koja bi iznosila 22 celeza dok su niže kazne poredane u sustavu 3 celeza-6 celeza-12 celeza pa nije jasno zašto onda nemamo 24 celeza (54 libre), nego je kazna izražena u iznosu od 50 libara. Istovremeno, postoji i kazna od 22 celeza koja nije preračunata u libre. Margetić smatra kako je razlog ovome stanju taj što je u Mlecima vrijednost soldina bila porasla u tom razdoblju pa je zato došlo do ovakvog sustava kazni.¹⁹ Bilo kako bilo, novac od kazni se dijelio na dva dijela tako da je polovicu dobivala oštećena strana u postupku, a drugu polovicu su u tri jednaka dijela dijelili knez Anž, knez Štefan i općina.

2.2. Položaj žena prema Krčkom statutu

Položaj žena u ovom statutu je puno lošiji nego položaj žena prema Vinodolskom zakoniku. Razlog za to vjerojatno leži u činjenici da se otok Krk nalazio pod vlašću druge

¹⁵ Margetić 1988, str. 96-98.

¹⁶ Margetić 1988, str. 109.

¹⁷ Margetić 1988, str. 77.

¹⁸ Margetić 1988, str. 47-48.

¹⁹ Margetić 1988, str. 78.

države, a Margetić ističe da je položaj žena kod Mlečana bio loš.²⁰ Primjerice, Vinodolski zakonik ne radi razliku između toga da li je neka osoba, muškog ili ženskog spola, uvrijedila drugu osobu, muškog ili ženskog spola, dok kod Krčkog statuta žena mora platiti 3 celeza ako opsuje drugu ženu. Samim isticanjem spolova Krčki statut stavlja ženu u neravnopravan položaj. Nadalje, za trovanje se na području Vinodola dobivala kazna od 100 libara ili spaljivanje ako okrivljena osoba, muškog ili ženskog spola, nema novca da plati kaznu. U Krčkom statutu se govori samo o ženi kao trovačici. Ženu optuženu za trovanje izlagalo bi se postupku mučenja i u slučaju priznanja pogubljavala se spaljivanjem. Općenito, Vinodolski zakonik ne poznaje mučenje kao dio istražnog postupka jer su tada još postojale dvojbe oko takvog postupka.²¹ U slučaju dokazanog silovanja prema Vinodolskom zakoniku krivac je morao platiti novčanu naknadu, a u Krčkom statutu je bila predviđena smrtna.

²⁰ Margetić 1988, str. 68.

²¹ Margetić 1988, str. 68.

III. Senjski statut

Senjski statut je nastao 5. svibnja 1388. godine, potpisivanjem između predstavnika krčkih knezova i grada Senja.²² Prvo izdanje statuta je objavio Ivan Mažuranić 1854. godine na temelju rukopisa koji se čuvao u Senju, ali je nažalost tijekom Drugog svjetskog rata taj rukopis uništen.²³ Postoji i jedan prijepis statuta na hrvatski jezik iz 1701. godine kojeg je objavio Mirko Zajčić zajedno s latinskim tekstom.²⁴ Margetić smatra da se statut sastoji od tri dijela: prvi dio do članka 68, koji je donesen 1388. godine, drugi dio od članaka 69 do 130 koji je nastao između 1390. i 1393. godine te treći dio od 131 do 168 članka koji je nastao negdje oko 1402. godine.²⁵

3.1 Kaznene odredbe prema Senjskom statutu

Senjski statut je poznavao tri vrste kazni: smrtnu kaznu, tjelesnu kaznu i novčanu kaznu. Kao i u slučajevima drugih pravnih akata koji se obrađuju u ovome radu i ovdje je najviše novčanih kazni.

Smrtna kazna je propisana u samo jednom slučaju kada bi netko silovao „djevicu ili neku poštenu ženu“²⁶ (članak 48). Tjelesna kazna gubitka uha i bičevanja se propisuje u slučaju da netko ukrade robu u vrijednosti do 24 libre, a u roku od 8 dana ne plati ukradeno (članak 43). Isti članak propisuje kaznu odsijecanja uda ako se ukrade roba u vrijednosti 50 libara, a lopov ne plati ukradeno, dok se kazna vješanja propisivala za krađu od 100 libara.

Novčana kazna od 50 malih libara propisivala se u slučaju: držanja vučnih volova, a da osoba nije plemić ili da mu je to po pravnom običaju odobreno (članak 10), ako je plemić za partnera uzeo pučanina ili stranca (članak 11), ne može se kupiti veća količina drveta radi pretprodaje ili trgovine (članak 17) i ako Morlaci u tranzitu ostanu duže od dva dana na senjskim pašnjacima na Velebitu (članak 160). Kaznom od 100 libara bi se kaznila osoba koja nožem nekoga rani (članak 63), u slučaju da je samo izvukao nož, ali nije nikoga ranio plaća 50 libara. U još tri slučaja je kazna bila 50 libara: ako dođe do tjelesnog napada u kući (članak 61), ako se ošamari nekoga (članak 82) i ako se uvrijedi suca za vrijeme suđenja (članak 91). Kazna od 24 libre se plaćala: ako su maltari kupovali na vratima za sebe, a ne za gospodu (članak 49), ako bi netko krijumčario (članak 50), ako bi nepošten čovjek napao poštenu ženu

²² Margetić 1988, str. 67.

²³ Margetić 1988, str. 19.

²⁴ Margetić 1988, str. 21.

²⁵ Margetić 1988, str. 23.

²⁶ Margetić 1988, str. 71.

(članak 56), ako bi građanin ranio drugog građanina (članak 57), ako bi se dogodio napad izblanjanom batinom (članak 58), ako bi bio napad s kamenom u ruci (članak 59), ako bi došlo do nasilne provale (članak 62), ako bi varao na vagi (članak 65), ako bi mesari iznosili kože iz mesnice bez dozvole (članak 67), ako bi mesar držao krivu mjeru (članak 68), ako netko napadne prodavačicu vina (članak 79), ne smije se kupovati roba koja dolazi od vrata maltarine (članak 83), ako stranac ne prođe kroz vrata maltarine sa svojom robom bez obzira je li s njime Senjanin (članak 88 i 89), ako dođe do napada sa mačem (članak 127). Kazna od 6 libara se propisivala u sljedećim slučajevima: ako brod uplovi u luku bez zastave (članak 51), ako tko prodaje nakon trećeg zvona vina koja nisu dozvoljena (članak 52), ako se kocka na nedozvoljenim mjestima (članak 53), ako se nekoga zalije prljavom vodom (članak 54), ako netko fizički napadne ženu (članak 56), ako pogodi nekoga s bačenim kamenom (članak 60), ako netko vara u krčmi (članak 64), ako netko vara u svom poslovnom prostor (članak 66), ako mesar posjeduje lažni uteg (članak 68), ako mesar odbije nekome prodati meso (članak 75), ako krčmar odbije prodati vino (članak 76), ako netko laže na sudu (članak 77), ako netko preuzme vino u ime krčmara bez njegovog dopuštenja (članak 78), ako netko napadne krčmaricu ili trgovca (članak 80 i 81), ako netko kupi svu perad (članak 84), ako se netko kreće gradom bez svijetla nakon trećeg zvona (članak 85) i ako netko ukrade grožđe iz vinograda (članak 87).

IV. Kastavski statut

Najstariji dio Kastavskog statuta nastao je 1400. godine, a kasnije je statut nadopunjavan. Prvi dio statuta obuhvaća 57 kapitula dok je drugi dio, od 58. do 73. kapitula, nastao između 1546. i 1614. godine.²⁷ Statut nakon toga sadrži još osam kapitula (74-81), nastalih između 1647. i 1652. godine.²⁸ Danas postoji suglasnost da je statut nastao 1400. godine, Franjo Rački je zastupao tezu da je statut nastao puno kasnije, odnosno 1490. godine.²⁹ Rački je svoje zapažanje temeljio na kapitul 48. te na pretpostavci da je prepisivač zamijenio devetku s nulom, a istovremeno zanemarujući druge dijelove statuta koji su bili kontradiktorni njegovoj pretpostavci. Rački je svoje tumačenje statuta napravio na temelju prijepisa iz 1845. godine kojeg je objavio napravio Mijat Sabljar. Sam Sabljar nije pred sobom imao originalni tekst, nego je svoj prijevod načinio na temelju prijepisa iz 1759. godine. Lujo Margetić je pronašao prijepis statuta koji je nastao nekih 150 godina prije prijepisa kojeg je načinio Sabljar. Margetićev prijepis „završava sa 66. kapitulom (propis donešen 18.11.1598.).“³⁰ Iz toga se može zaključiti da su kapituli između brojeva 67 i 73, nastali između 1599. i 1614. godine. U ovom će se radu analizirati samo najstariji dio statuta pošto je on vremenski najbliži ostalim statutima koji se analiziraju u ovome radu. Iako, se i u prvih 57 kapitula može iščitati da nisu nastali 1400. godine, primjerice kapitul 48, ipak se u ovom slučaju radi o tome da je dotični kapitul doživio samo promjenu određenih podataka dok je sam njegov smisao ostao nepromijenjen.

4.1. Kaznene odredbe Kastavskog statuta

U statutu je predviđeno ukupno četiri vrste kazne: kazna zatvora, novčana kazna, tjelesna kazna i smrtna kazna. U pojedinim slučajevima nije predviđena samo jedna kazna nego postoji mogućnost alternativne kazne ili kumulativne kazne. Sve alternativne kazne uključuju novčanu kaznu, ali ostavljaju mogućnost da se krivac kazni i na drugi način, bilo odsijecanjem ruke ili glave. Kumulativne kazne su isto uključivale novčanu kaznu uz koju je obavezno išla i još neka kazna. Prilikom izražavanja visina globa u prvotnom statutu se mogu naći dvije novčane jedinice: marka i libar. U prvom kapitul se jasno označava njihov odnos u kojemu je jedna marka vrijedila osam libara.³¹

²⁷ Munić (ur.) 2000, str. 118.

²⁸ Munić (ur.) 2000, str. 125.

²⁹ Munić (ur.) 2000, str. 100.

³⁰ Milović 2005, str. 80.

³¹ Munić (ur.) 2000, str. 105.

Kazna zatvora je predviđena samo u jednom slučaju, kapitul 31., i to kada „bi človek stojeći pred pravdu govoril riči nepoštene, ima platiti penu libar osam, i u peržune sedet dni osam.“³² U ovom se slučaju može vidjeti da je kazna zatvora zapravo kumulativna i podrazumijeva osam dana zatvora i globu od osam libara, ako bi netko pred sudom govorio lažno.

Novčana kazna se propisuje u najvećem broju slučajeva, ali tako da su neke kazne predviđale samo novčanu globu, a neke su bile kumulativne ili alternativne. Alternativne kazne se pojavljuju u četiri slučaja. U 6. kapitolu stoji, ako bi došlo do krađe u općini kazna je iznosila pet maraka ili odsijecanje ruke, a u sljedećem, 7. kapitolu je predviđena globa od sto libara ili smrtna kazna. Za krađe na guvnu, kapitul 15, je predviđeno odsijecanje ruke ili pet maraka globe dok je za krađe ulišta s pčelama, kapitul 16, bila propisana globa od pet maraka ili odsijecanje ruke. Osim ranije spomenute kumulativne kazne zatvora, kapitul 31, još su bila dva slučaja kumulativne kazne. Tako je u slučaju drugih krađa počinjenih izvan grada, kapitul 17, globa je bila osam libara ako je zločin bio počinjen po danu, odnosno dvije marke ako je zločin bio počinjen u noćnim satima. Ujedno je lopov morao platiti oštećenoj stranci i dvostruku vrijednost ukradene robe te zarok. Ovakve slične odredbe se mogu pronaći i u Vinodolskom zakoniku koji je isto poznao razliku u krađi počinjenoj po danu ili po noći (članak 7 i 8). U 18. kapitolu je predviđena globa za kradljivca „ki bi sam pred sobom kral“³³ od osam libara ako je zločin počinjen van grada ili pet maraka ako je zločin počinjen u gradu te zarok. Zarok je vjerojatno bila neka vrsta pristojbe ili kazne koja se morala platiti. Sama visina zaroka nije nigdje naznačena pa je za pretpostaviti da je ona bila u nekom drugom spisu označena i da je tadašnjim ljudima ona bila poznata. Slična situacija je i sa odsijecanjem ruke jer prilikom navođenja te kazne se nigdje nije govorilo o kojoj ruci se radi, ali je za pretpostaviti da se kazna odnosila na desnu ruku. Kada se u 18. kapitolu govori o osobi koja „krade ispred sebe“ vjerojatno se misli da je ta osoba otuđila neku stvar koja joj je bila lako dostupna i na vidljivom mjestu. Čisto novčane kazne su bile propisane u slučajevima, 3. kapitul, kada je krčmar prodavao drugo vino „dokle gospodsko teče“³⁴ te bi onda morao platiti kaznu od pedeset libara i plaćanje gospodskog vina koje je još ostalo kod krčmara. Za varanje prilikom prodaje i kupovine (kapitul 8), za uvredu časti (kapitul 10) i za fizički napad na osobu na njezinom posjedu (kapitul 19) kazne su bile pedeset libara. Ako bi došlo do

³² Munić (ur.) 2000, str. 109.

³³ Munić (ur.) 2000, str. 107.

³⁴ Munić (ur.) 2000, str. 106.

razbojstva na cesti (kapitul 11), krađe u mlinu (kapitul 13), krađe „na pristanišće“³⁵, tj. u staništu za stoku (kapitul 14), krađe u mesnici (kapitul 15) bila je propisana kazna od sto libara. U slučaju zadavanja tjelesnih ozljeda bila je propisana globa od dvadesetipet libara s time da mora platiti i doktora ako je potrebno (kapitul 9). Kazna od osam libara je bila propisana za sljedeće prekršaje: za nepoštovanje presude (kapitul 20), ako krčmar „toverit dvojega vina“³⁶, tj. ako toči vino lošije kvalitete ili pomiješano s vodom (kapitul 30), ako bi netko podigao tužbu na nekoj višoj instanci, a da prije toga nije podnio tužbu pred gradskim sucima (kapitul 38) i ako bi netko sjekao drva ili skupljao sijeno na području Loze za vrijeme zabrane (kapitul 40). U slučaju da sluga bez razloga napusti svoga gospodara (kapitul 23) ili ako gospodar da otkaz slugi bez razloga (kapitul 24) u oba slučaja plaća se globa od jedne marke dok se globa od pet maraka naplaćuje onome tko za vrijeme sajma sv. Jakova počini nešto nedopustivo (kapitul 26). Vrlo je važno za primijetiti da se u velikoj većini slučajeva ne navodi kome se uplaćuje kazna. Osim u slučaju kapitula 20 i kapitula 26 gdje se navodi da na dio globe imaju pravo kapetan sudac i satnik, ali se ne navodi kolika je visina naknade pošto taj dio teksta nedostaje.

Tjelesne kazne u statutu dolaze uvijek u kombinaciji s novčanima. Kazna odsijecanja ruke se pojavljivala kako je ranije u ovom radu navedeno u samo tri slučaja: krađa u gradu, krađa na guvnu i krađa ulišta s pčelama. U svim slučajevima je za spas ruke bilo dovoljno platiti pet maraka. Drugi dio statuta koji je nastao u drugoj polovici XVI. stoljeća se pojavljuje kazna od tri udarca konopcem, ali najstariji dio statuta ne poznaje ovu kaznu. Smrtna kazna se u jednom slučaju primjenjivala u obliku alteracije, kada se radilo o krađi u pekari ili kovačnici, dok je sami statut propisivao dva slučaja gdje je bila čista smrtna kazna. Jedan slučaj se odnosi na djelo rušenja javne ceste (kapitul 11), a drugi slučaj je krađa konja ili vola (kapitul 12).

³⁵ Munić (ur.) 2000, str. 107.

³⁶ Munić (ur.) 2000, str. 109.

V. Društvena struktura stanovništva

Analizom staleške strukture stanovništva se mogu uočiti sličnosti i razlike između stanovnika pokrivenih ovim četirima zakonima. Same razlike se mogu uočiti i unutar tri zakona kojima su pokriveni podanici knezova Krčkih te se tako mogu vidjeti i same posebnosti kraja u kojemu su doneseni ti zakonic.

Početni članci Vinodolskog zakonika određuju odnos između biskupa i župa. Osim reguliranja odnosa s biskupom, stanovnici Vinodola su se potrudili i zaštititi od troškova kneževih posjeta. Tako je knezu priznato pravo da posjećuje Vinodol, ali su troškovi puta padali na njegova leđa, a ne na leđa stanovnika dotičnog kraja.³⁷ Jedna od većih povlastica koje su Krčki knezovi uživali je bila pravo na novčane kazne. U brojnim člancima se ističe pravo kneza na novčanu naknadu od presuda počiniteljima nekog zločina. Ipak, je i u slučaju propisivanja novčane kazne vidljivo da se neki članci ne odnose na kneza nego da se globa plaća dotičnom gradu. Kao što je ranije spomenuto u članku 57 knezov predstavnik mora biti prisutan na javnim okupljanjima da bi mogao lakše otkriti buntovnike protiv samoga kneza. Možda najznačajnija odredba izjednačavanja ljudi u Vinodolskom zakoniku je vidljiva u članku 66: „Iošće: vani iz grada pastiri i orači i ini ludi dobra glasa to est vsaki od nih esu v(e)rovani za svidoki...“³⁸ Ovim se člankom zapravo izjednačilo sve pripadnike društva po pitanju vjerodostojnosti kao svjedoka u nekom postupku, jedini uvijek koji su morali ispuniti bio je da su na dobro glasu.

Važan sloj društva su činili činovnici. U Vinodolskom zakoniku se spominju satnik, graščik i busović. Satnik je bio prisutan u svakoj općini, a njegova važnost je vidljiva u tome što je prilikom predaje bilo kakve tužbe knezu trebao biti prisutan i satnik te je bio ona karika koja se brinula o dočeku kneza kada je ovaj sa svojim ljudima obilazio neku općinu. Sličnu ulogu je satnik imao i prema Vrbničkom statutu jer kada su knezovi pokušali prisvojiti pravo imenovanja satnika došlo je do sudskog procesa u kojemu je odlučeno da „satnika bira kao i ranije sama općina dok knez ima jedino pravo potvrditi njegov izbor.“³⁹ S vremenom je, na Krku, satnikov zadatak prisustva prilikom predaje tužbe preuzeo „kmet“ dok se na području Vinodola i dalje zadržao običaj da to čini satnik. Ovdje se mogu istaknuti dvije bitne stvari. Prvo, možemo vidjeti koliko su stanovnici Vinodola uspjeli sačuvati svoje stare običaje, i drugo, pod pojmom kmeta se ovdje ne misli doslovno na seljaka koji ima obveze prema

³⁷ Klaić 1988, str. 106.

³⁸ Margetić 2008, str. 38.

³⁹ Klaić 1988, str. 117.

feudalcu, već se misli na pripadnika općinskog poglavarstva na otoku. Naime, Vrbanskim statutom su pravo donošenja nekih odluka po pitanju određene općine imali općinski činovnici, tj. kmetovi, suci i vijećnici. Dakle, kmet i satnik su obojica bili članovi poglavarstva dotične općine, samo je satnik imao bolji položaj. Grašćik je titula koja se na otoku Krku uopće ne spominje, nego ga se može naći samo na području Vinodola. Njegov zadatak je bio briga o redu u općini te rasporedu noćnih straža, a biralo ga je vijeće općine. Nada Klaić je mišljenja da je on ostatak nekadašnjeg vojnog zapovjednika koji, zbog toga što se na području Vinodola dugo nije vodila ni jedna vojna operacija, je morao prilagoditi svoje zanimanje novonastalim prilikama.⁴⁰ Busović je i u Vinodolu i na Krku imao zadatak da narodu saopćuje sve odluke, obavijesti ili naredbe koje su dolazile od općine ili kneza. Pudar je bio osoba zadužena da štiti vinograde, zemlju i guvna od zločinaca.

Zanimljivo je primijetiti da Vinodolski zakonik uopće ne govori o položaju sudaca, iako su na sam sastanak u Novi došli i suci iz dviju općina.⁴¹ Razlog zašto se suci posebno ne spominju vjerojatno leži u činjenici da su općine zadržale svoje suce te da im knezovi nisu uspjeli nametnuti svoje suce. U Senju su pravo na sudačko mjesto imale dvije porodice dok je trećeg postavljao senjski knez.⁴² Općinski sudac je za vrijeme blagdana svetog Jurja imao pravo na novac od svih globa te je bio čuvar općinskog pečata i tako isto zarađivao pošto se za svaku ispravu plaćalo 8 solida. S druge strane, Margetić navodi da je knez birao dva suca iz redova plemića.⁴³

Na Krku je postojalo glavno vijeće koje je obuhvaćalo sve kaštele koji su se nalazili na otoku, a uz njega imamo podatke o velikom vijeću grada Krka.⁴⁴ S druge strane, na području Vinodola svaka gradska općina je imala svoje „vijeće“, a postojao je i knežev predstavnik koji je u njegovo ime kontrolirao Vinodol.

Samo stanovništvo se može podijeliti u tri velike skupine: vlastelu, pučane te izvangradsko stanovništvo.⁴⁵ Vlastela se ne može jednoznačno odrediti kao plemići jer je iz izvora vidljivo da je unutar te skupine postojalo raslojavanje. Na otoku Krku plemići su oslobođeni plaćanja daće i tributa knezu,. Uz kneževski porez na otoku je postojao općinski porez u koji se knez nije imao pravo miješati pa su tako privilegirani stanovnici otoka i dalje

⁴⁰ Klaić 1988, str. 118.

⁴¹ Margetić 2008, str. 12.

⁴² Klaić 1988, str. 120.

⁴³ Margetić 1988, str. 27.

⁴⁴ Klaić 1988, str. 121.

⁴⁵ Klaić 1988, str. 125.

imali općinski porez. U Senjskom statutu se na brojnim mjestima spominju povlastice koje uživaju senjski plemići: plemići mogu raspolagati svojom imovinom slobodno (članak 2), imati slobodu od plaćanja poreza za nekretninu (članak 8), sudjeluju u izboru suca senjske općine (članak 19), imaju pravo na dio novčane rente koju plaćaju sela Županjdol i Prokike (članak 108), slobodu od neplaćanja nameta u prijevozu svojih dobara (članak 122). S druge pak strane, brojne isprave donesene u tom razdoblju pa čak i u XIII. stoljeću nikada ne spominju plemiće.⁴⁶

Pučani ili građani se na području Vinodola „jednostavno označuju kao ki ili niki“.⁴⁷ Pošto je Vinodolski zakon sastavljen od strane samih stanovnika toga kraja oni nisu imali posebnog razloga naglašavati o kome se radi jer su međusobno sami znali statuse sumještana. U Senju su pučani imali određenu slobodu od plaćanja nameta: na dobit koju su ostvarili prodajom svoje robe (članak 116), na prijevoz hrane za radnike (članak 118), na uvoz i izvoz svih stvari izuzev vina na koje su plaćali porez ako je prelazilo 8 stara (članak 119), oslobođeni su maltarine na uvoz žita i povrća (članak 120.). Ipak postojale su neke stvari na koje su pučani plaćali namet, a plemići nisu. Tako su primjerice, na sol plemići bili oslobođeni maltarine, a pučani su plaćali 4 denara (članak 99) i pučani su morali plaćati porez na nekretnine (članak 115). Na otoku Krku je tijekom XIV. stoljeća došlo do sukoba između knezova i pučana oko prava na općinske šume i pašnjake. Njihova borba je završila priznavanjem prava knezova na korištenje šuma i pašnjaka. Razlozi zašto je došlo do promjene odnosa između pučana i knezova treba gledati kroz razvoj društva te da su brojne povlastice s vremenom zastarile.⁴⁸

Izvangradsko stanovništvo je imalo jednak položaj kao i gradsko stanovništvo. Kao što je ranije rečeno, u Vinodolskom zakoniku, se iskaz na sudu stanovnika koji je živio izvan grada tretirao jednako kao i iskaz stanovnika grada. U Senju su ovi stanovnici bili izjednačeni u svemu sa pučanima. Jedina razlika je bila u tome što su sva njihova davanja morala biti u novcu koji je poslije dijelio gradski magistrat.⁴⁹

Kastavski statut je, u ovome radu, jedini pravni akt koji je donesen na teritoriju koji nije bio pod upravom knezova Krčkih. U vrijeme donošenja statuta došlo je do promjene plemićke obitelji, a i nadopune, iz XV. stoljeća, pokazuju prelazak upravljanja Kastvom na

⁴⁶ Margetić 1988, str. 38.

⁴⁷ Klaić 1988, str. 129.

⁴⁸ Klaić 1988, str. 130-131.

⁴⁹ Klaić 1988, str. 131.

Habsburgovce. Kada je 1400. godine statut donesen vlast u Kastvu je prešla s grofova Devinskih na grofove Walsee.⁵⁰ Zbog takvog političkog uređenja neki problemi se nisu rješavali u Kastvu, kao što je primjerice ubojstvo koje se ne spominje u statutarnim odredbama jer je za taj zločin bio nadređen viši sud. Vlastelin je Kastavskim statutom potvrdio svoje pravo na primat prilikom prodaje vina što mu je osiguravalo priljev novčanih sredstava dok je dio novca uprihoden od globa pripadao kastavskom kapetanu.

Kapetana je birao vlastelin da u njegovo ime upravlja Kastavštinom. Uživao je pravo korištenja obradivih površina, a seljaci iz Brguda su mu bili dužni davati naturalna davanja.⁵¹ Njegova zadaća se sastojala da nadgleda poslove općine, brine se o prikupljanju davanja za vlastelina, brine o obrani grada i općine te ima i sudbenu vlast. Pred njime su se rješavali slučajevi u kojima je stranka uložila prigovor na presudu i zbog toga su se ti slučajevi saslušavali tri puta godišnje. Glavninu sudbene vlasti su obavljala dva suca koja su bila birana na godinu dana. Morali su se držati statutarnih odredbi prilikom izricanja presude, a njihov posao je bio plaćen. U Kastvu su općinsko vijeće činila 24 vijećnika čija je funkcija bila nasljedna. Satnik je obavljao ulogu privođenja zločinaca i zapovjednika gradske straže. Kancelar je imao dužnost pisanja ukaza, naredbi, zaključaka općinskog vijeća i vođenja kancelarijskih knjiga. Za obavljanje toga poslao očekivalo se da je osoba pismena te da zna njemački, latinski i talijanski jezik.⁵² Plovan je bio podređen pulskom biskupu. Njegov zadatak u svjetovnoj sferi života je bio organiziranje sajмова za vrijeme crkvenih svetkovina.

Kmetovi su imali obavezu sudjelovanja u plaćanju godišnjeg novčanog davanja od 100 maraka, imali su i naturalna podavanja dok su neki imali i posebna podavanja prema kapetanu i satniku. Ipak, čini se da je najteža obveza koju su morali ispunjavati bila služenje straže jer s ona morala obavljati uz njihove uobičajene poslove. Kmetovi su imali ograničenje u pravu na sječu šume, a trgovina mesom je bila ograničena na područje Kastavske općine te im se vino prodavalo nakon što bi se prodalo od gospodstva. Svoja novčana i naturalna podavanja su morali podmiriti o Martinju. U slučaju da nisu mogli podmiriti svoje obveze onda se očekivalo od gradske vlasti da nađe način kako utjerati dugovanje. Najveći dio prihoda koje je ostvarivao vlastelin su dolazili iz kmetskih podavanja pa iako su uživali pravne slobode njihov položaj je bio loš ponajviše zbog gospodarske ovisnosti i dodatnih poslova koje su morali obavljati. Pučani su vjerojatno bili slobodni stanovnici Kastva koji su

⁵⁰ Munić 2000, str. 13.

⁵¹ Munić 1986, str. 127-128.

⁵² Munić 1986, str. 137.

se bavili obrtom u gradu, a najugledniji od njih su bili birani u gradsko vijeće. U statutu se još spominju gosti, a taj je pojam označavao ljude koji ne žive na teritoriju te općine i sam statut ne spominje mogućnost njihovog trajnog naseljavanja na teritorij općine.⁵³

⁵³ Munić 1998, str. 142.

VI. Usporedba kaznenih odredbi

Kada se sagledaju sva četiri pravna akta onda se može uočiti određene sličnosti i razlike u tim zakonicima. Njihove razlike proizlaze iz činjenice da su ti zakони nastali u sredinama koje su imale različiti politički, društveni i gospodarski ustroj te su tako utjecali na određene razlike.

Analizom zakonika se može učiti da se nigdje ne pravi razlika između nehata i namjere. U samim zakonicima se mogu pronaći odredbe koje su odražavale razlike u društvenom položaju ondašnjih stanovnika. Pojedine stavke su imale potrebu istaknuti razlike u kažnjavanju osobe ovisno o tome je li oštećena strana običan čovjek ili nositelj neke visoke funkcije unutar zajednice. Prilikom suđenja se uvijek očekivalo da obje strane imaju za svjedoke ljude „dobrog glasa“. S druge strane, postoje i stanovite razlike između zakonika. Senjski statut, primjerice, puno prostora posvećuje kaznenim odredbama vezanim uz trgovinu, a razlog za to vjerojatno leži u činjenici da je Senj bio trgovački centar dok je Vinodolski zakonik puno više prostora posvetio poljoprivredi. Razlike u zakonicima se mogu vidjeti i na temelju vremena u kojem su nastali, ali i gdje su nastali. Krčki statut ima u sebi odredbe o mučenju što Vinodolski zakonik uopće nije ni poznao pošto je mučenje ušlo u širu upotrebu u XIV. stoljeću, a i žene imaju lošiji položaj na otoku pošto se on nalazio u sklopu Mletačke republike u kojoj se nije puno držalo do ženskih prava. Niti jedan zakonik se ne bavi razlikama između namjere i nehata.⁵⁴ Za svaki počinjeni zločin se propisuje određena kazna, ali se nigdje ne spominju neke olakotne okolnosti koje bi mogle smanjiti kaznu.

Za razliku od Vinodolskog zakonika, ni jedan drugi pravni akt ne spominju ubojstvo. U Vinodolu je kazna za zločin ubojstva bila prilično razrađena. Tako da se kazna za ubojstvo nekoga iz kneževog domaćinstva razlikovala od kazne ubojstva kmeta. Senjski i Krčki statut ne spominju ubojstvo, a Lujo Margetić smatra da je razlog za to što se ubojstvo riješavalo između obitelji ubojice i ubijenog.⁵⁵ Kastavski statut se isto ne bavi ubojstvom, ali se priznaje pravo žalbe na presudu što se onda riješava na višoj instanci pa je moguće da se i tamo sudilo za ubojstvo. Silovanje je u Senju i na Krku bilo kažnjavano smrtnom kaznom, iako je postupak dokazivanja na Krku bio puno kompliciraniji nego na kopnu. U Vinodolu se plaćala novčana kazna. U svim zakonicima se visina kazne za krađu određivala ovisno o predmetu krađe. Ipak postojali su i još neki stavci koji su određivali visinu kazne. Tako se je prema

⁵⁴ Ritossa 2014, str. 105-106.

⁵⁵ Margetić 1988, str. 48.

Senjskom i Krčkom statutu visina novčane kazne povećavala ako je isti lopov ponovio krađu, a ali kod Vinodolskog zakonika i Kastavskog statuta se dobivala veća kazna ako je netko vikao „pomagajte“.

U statutima se nalaze odredbe vezane uz napade i uvrede. Tako se u Kastavskom statutu za udarac ili ranjavanje propisivala ista kazna bez obzira o kojem je oružju riječ dok je s druge strane Senjski i Krčki statut radio razliku između ozljeđivanja s oružjem u ruci i ozljeđivanja bacanjem oružja prema žrtvi. Senjski statut je propisivao veću kaznu ako bi došlo do ozljede kao posljedice udarca kamenom koji se drži u ruci, a Krčki statut je bacanje kamena smatra jednako teški zločinom kao i napad s nožem. Uvrede i psovke nisu u Senju bile posebno kažnjive, izuzev uvreda suca, dok su se na Krku kazne propisivale ovisno o tome je li uvreda upućena muškarcu, ženi ili vijećniku. U Vinodolu i Kastvu je bila jedinstvena kazna za uvredu poštene osobe. S druge strane, u Senju su bili posebno osjetljivi na pljusku za koju je kazna iznosila 50 libara ili dvostruko više nego za napad nožem koji je iznosio 24 libre, a na Krku se kazna propisivala vezano za društveni status osobe.

Zaključak

Stanovnici srednjovjekovnog Kvarnera su donosili zakonike i statute s ciljem da uredе odnose između sebe i svojih feudalnih gospodara. Ti pravni akti su imali za cilj zaštititi prava koje je stanovništvo imalo prije dolaska novih vlastelina. Unatoč tome što su vlastelini imali moć, stanovništvo je uspjelo u nekim stvarima ograničiti svoje feudalce tako da ih nisu mogli u svim područjima iskorištavati kako su htjeli. Zbog tih malih kompromisnih postupaka se vlastela, Frankopani i Walsee, mogla lakše uklopiti u područja nad kojima do tada nisu imali vlast i nad kojima su bili smatrani strancima. Promjenom društvenih i gospodarskih čimbenika će se u kasnijim razdobljima javiti nesuglasice između gospodara i podanika, ali će se zahvaljujući postojećim statutima podanici imati osnovu za borbu radi obrane svojih prava koja su im pred toliko godina data. Svaki od zakonika odražava posebnosti dotičnog kraja i bez obzira što su ti zakonici nastali na jako bliskom geografskom prostoru i u relativno kratkom vremenu, ipak svaki od njih u svojoj strukturi odražava različite društvene uvjete koji su doveli do stvaranja određenog zakona.

Literatura

Bartulović, Ž. 1997. *Neka pitanja stvarnih i obveznih prava: Vinodolski zakon (1288.), Krčki i senjski statut (1388.)*. Rijeka: Matica Hrvatska – Ogranak Rijeka

Klaić, N. 1988. *Vinodol od antičkih vremena do knezova Kričkih i Vinodolskog zakonika*. Pazin-Rijeka: Historijski arhiv Pazin-Historijski arhiv Rijeka

Krpan, K. i Škrobonja A. 2008. Položaj žena u zakonima i statutima kvarnerskih gradova od XIII. do XVII. stoljeća. U: Škrobonja, A. ur. *Medicina svoda oko nas*. Rijeka: Digital point tiskara, str.109-120.

Margetić, L. 2007. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na kvarneru Knjiga treća Grobnik, Bakar, Hreljin, Grižane, Bribir, Vinodol*. Rijeka: Zavod za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci

Margetić, L. 2008. *Vinodolski zakon*. II. izdanje. Rijeka - Zagreb: Adamić – Nakladni zavod Globus.

Margetić, L. 1988. Senjski statut iz 1388. *Senjski zbornik* 12(1): 19-100.

Margetić L. 1988. Krčki (vrubanski) statut iz 1388. *Krčki zbornik* 10 Krk 1988., str. 55-170.

Milović, Đ. 2005. *Kaznena prava šest sjevernokvarnerskih statuta*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci Biblioteka Zavoda za kaznene znanosti Mošćenice

Munić, D. ur. 2000. *Zakon grada Kastva od letta 1400.*. Kastav: Grad Kastav

Munić, D. 1986. *Kastav u srednjem vijeku društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka

Rittossa, D. 2014. Tragovi zabluda u kaznenom pravu srednjeg vijeku. U: Rittossa D. ur. *Zablude u kaznenom pravu*. Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 94-111.